

מעורבבים שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה] יכול יהא היוכל נוהג, ת"ל [יושביה] לכל יושביה, נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה בטלו היוכלות עכ"ל ת"כ¹. ומזה רואין אנו לפי דעתי שלשון דרור לשון דירה, ומלמדינו שיש דירה לכל יושביה, ובכך לא הבנתי דעת רש"י².

תימא בעיני שהגוי הנמכר לישראל יוצא בשן ועין³, וישראל הנמכר לגוי לא נמצא שיוצא בשן ועין. לעת הפנאי תעיין עליו. וי"ל שמחמירין על הגוי⁴ בנוק צער ריפוי שבת ובשבת ויגרע מדמי פדיונו וכו'.

ולא תונו איש את עמיתו וכו' (כה, יז)

אם בן גרים הוא לא יאמר לו זכור (מעשיך הראשונים) [מה היו מעשה אבותיך] עכ"ל ת"כ. ויש ליתן על לב כי יריב איש אחד עם חבריו ויש לזה אב ואם שהם בעלי עבירות ויזכיר לו גנותו בכך, לפי לשון ת"כ פלוני בן פלוני, ואחד מהם הוא צדיק מפורסם בידוע שכולם צדיקים, ואם אחד רשע מפורסם בידוע שכולם רשעים והיינו מהזכירה מגונה ודאי גנאי המשפחה הזכיר, וכן לשבח, אכן בצדיק ומזכיר לו מעשה אבותיו לגנאי כוונתו שהוא ג"כ מגונה, וכן משמע בדברי סמ"ג⁵ וז"ל לא תונו איש את עמיתו, את עמיתך בתורה. למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאות דברים [אלא על יראי ה'].

את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך וכו' (כה, לז)

כספך ולא כסף אחרים, אכלך ולא אוכל אחרים, או כספך ולא כסף מעשר, אכלך ולא אוכל בהמה⁶, עכ"ל ת"כ. ומזה⁷ (לאיסור ולהיתר) ממה שנוהגין קצת גבאי צדקה להלות מעות צדקה בריבית ליהודים.

לא תרדה בו בפרך (כה, מג)

פירש"י לא יאמר [החם לי את הכוס הזה] והוא אינו צריך לו, עדור תחת הגפן וכו', שוב פי' מי מכיר על זה נאמר ויראת מאלקיך. ולפי דעת המלמדים אינם מבינים הפשט כי אם אין אדם מכיר בו איך נכיר בעבד הנמכר לגוי שנאמר⁸ בו לא ירדנו בפרך לעיניך, והלא אין אנו מכירים. וא"ת שאותו הפרך כפשוטו עבודה כבידה, למה לא פירש"י מהו, או יהיה הפשט ג"כ לא תרדה בו עבודה כבידה. והנה לפקוח עינים עורות באתי לבאר כי ויראת בו מאלקיך שאין אדם מכיר בו⁹ על החם לי החמין, אכן עדור לי תחת האילן או הגפן אית ביה טעם אחר והכל מכירין בו, כי אותו עניין אסור מפאת עגמת נפש

1 תיקנתי הלשון כפי נוסח הבא לידינו. 2 ר"ל לכ"ע דרור מורה על חירות כמו צפור דרור שאינו תחת רשות אדם אלא שר' יהודה מוסיף והוציאו מענין דר ודירה שיכול לדור בכ"מ, ומרש"י משמע שהוא מלשון חירות לא כר"י (עי' פי' המלבי"ם כאן). 3 שמות כא, כו. 4 שם פסוק ז. 5 מל"ת קעא. 6 [כשהוא אומר נשך כסף לרבות כסף מעשר נשך אוכל לרבות אוכלי בהמה]. 7 צריך עיון ש.פ.ג. 8 להלן פסוק נג. 9 שייך ש.ג.

שלא קצב לו זמן לומר עדור לי עד חצור או ג' שעות וכיוצא בו, שיש לעבד נחת רוח שיודע זמן מתי, ואותו עבודת פרך ידוע לכל. אכן מה שנאמר ויראת מאלקיך שאין אדם מכיר בו, לא שייך לבד אהחם לי חמין. וכן מבואר במיימוני¹⁰. ועוד לפי דעת המלמדים איך מבינים שאומר א"ת כמה אשתמש¹¹, וכי צריך אדם לזה שיחם חמין ואין צריך לו וכו', אלא קאי אעדור לי תחת הגפן בלתי קביעות הזמן, יש תרעומות במי אישתמש כל היום בלתי זמן, והבן.

¹⁰שם תוספת

איש באחיו לא תרדה בו בפרך (כה, מו)

מכאן יש תשובה למינים שפוקרים עלינו, איך אנו מלויים בריבית לבני אדום, וכבר כתיב¹² לא תתעב אדומי כי אחיך הוא. מכאן יש ללמוד מה שנאמר¹³ לא תשיך לאחיך נשך וכו', ר"ל אחיך ישראל, שהרי בכאן התיר לקנות עבדים מן הגוים אשר סביבותיכם¹⁴ לרדותם בפרך, ולא הוציא מן הכלל כי אם אחינו בית ישראל¹⁵, וא"כ נלמוד מזה שגם בריבית ר"ל אחיך בני ישראל ולא אדום, כי על גופם אנו שולטים לקנותם ולרדותם בפרך, מכ"ש שנוכל לקנות ממונם וליקח מהם ריבית. והמשכיל יבין. ויותר מבואר שר"ל בישראל דוקא, שהרי נאמר בפ' של מעלה¹⁶ וכי ימוך אחיך וכו' וסמוך לו¹⁷ את כספך לא תתן לו בנשך, ומאשר (אשר) לא כתב בסתם ואת כספך לא תתן בנשך וכתב לו, שמעינן שאינו מדבר על כל אדם כי¹⁸ אחיך ישראל וגר ותושב. ואין להם פה להשיב על זה.

¹²שם תוספת

חסלת סדר בהר, ה' יעלה אותנו אל הר ציון ששםם בלי עבר¹⁹

¹⁹שם

פרשת בחוקתי

אם בחקתי תלכו (כו, ג)

פירש"י שתהיו עמלים בתורה. ורמז לזה שמתחיל בא' אם בחוקתי ומסיים קוממיות, והיינו אם תלמדו מא' ועד ת'. וכ"ט¹.

ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם (שס)

הוא עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים². לולי זה (שקרא) [שקאי] על מנת, היה

10 עבדים פ"א ה"ו ועי' לחם משנה שם. 11 המלים "א"ת כמה אשתמש" הוא סוף לשון הספרי שממנו מביא רש"י דבריו, עיי"ש. 12 דברים כג, ח. 13 שם כג, כ. 14 לעיל פסוק מד. 15 פסוק מו. 16 פסוק לה. 17 פסוק לו. 18 אם ש.פ. 19 בכת"י א8 סליק פרשת בה"ר השם יתברך גאולתינו ימהר. 1 וד"ל ש.פ.ג. 2 כי ש.פ.ג.